

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТР ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

ПОГОДЖЕНО:

Методичною радою
Центру туристсько-краєзнавчої
творчості учнівської молоді
Мелітопольської міської ради
Запорізької області
Протокол № 4 від 05.05.2016 р.
Голова ради

_____ Т.В.Волошенюк

ЗАТВЕРДЖЕНО:

Науково-методичною радою
Мелітопольського державного
педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького

Протокол № 10 від 06.07.2016 р.
Голова ради професор

_____ І.А.Мальцева

Навчальна програма з позашкільної освіти
краєзнавчого напрямку
«Українське народознавство»

м. Мелітополь, 2016

Автор-укладач:

Човпило Оксана Віталіївна – керівник гуртка Центру туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді Мелітопольської міської ради Запорізької області.

Рецензенти:

Кот Т.В. - директор Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Мелітопольської міської ради Запорізької області, відмінник освіти України

Куліш Г.В. - заступник директора з НВР Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Мелітопольської міської ради Запорізької області, відмінник освіти України

Алексєенко Н.П. - заввідділом Центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді Мелітопольської міської ради Запорізької області

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Нині в часи державного і духовного відродження України, значно збільшується роль національної освіти. Вирішальне місце у ній посідає вивчення і розвиток мови, а також українського народознавства.

Належний рівень знання власної національної культури, засвоєний людиною в юному віці, є основою її духовного становлення та розвитку її здібностей, дає хід її творчій самореалізації.

Вивчення українського народознавства закладає основу національного самоусвідомлення підростаючого покоління, дає ключ до розуміння соціально-історичних проблем сучасності, виховує свідомих і самовідданих будівничих Української держави, рівної серед рівних у світі.

У невимушеній обстановці гурткових занять створюються найкращі умови для вивчення цього предмету.

Мета курсу – сприяти формуванню у підростаючого покоління національної свідомості, приналежності до свого народу, прагнення відстоювати і підтримувати його надбання через залучення учнів до практичної діяльності: участі у народних святах і обрядах, у засвоєнні та пропагуванні серед найширшого загалу народних знань, моралі та етики, занятті народним мистецтвом та ремеслами, приготуванні народних страв та ін.

Основні завдання курсу:

- виявлення природних нахилів та обдарувань учнів та розвиток творчих здібностей засобами народознавства;
- розширення кругозору учнів, бо народознавство охоплює усі сфери життя, отже, передбачає також і їх професійну орієнтацію у галузі гуманітарних наук та творчої діяльності;
- виховання в учнів почуття господаря рідної землі, ініціативності, порядності, добродійності та інших чеснот;
- формування соціальних навичок, необхідних для самореалізації особистості як у процесі навчання, так і у подальшому житті.

Специфіка викладання і вивчення народознавства полягає в тому, що першоосновою обрядовості є народно-православний календар. Вже більше тисячі років українська культура розвивається на основі православ'я, яке гармонійно додалося до українського перед християнського світогляду. Народний календар, сформований протягом тисячоліть, - енциклопедія життя, праці, побуту, дозвілля народу. Кожна дата, свято народного календаря наповнені традиціями, обрядами та звичаями. Тут немає нічого надуманого, штучного, все природно відповідає традиційному способу життя народу.

Внаслідок вищесказаного, кожна тема програми та календарного плану має вивчатися на заняттях ВЧАСНО, тобто згідно з датою календаря. Так, не вивчаємо писанкарства у грудні, а обрядів свята Андрія у травні.

Частина свят, що встановлені за сонячним календарем і належать до Різдвяного кола, тримаються числа. Так, наприклад: Благовіщення завжди 7 квітня. Дати свят Великоднього кола щороку розраховуються за місячним календарем. Великдень може бути від 4 квітня до 8 травня. Зелені Свята можуть припасти як на час навчального року – 23 травня у 2010 році, так і на час літніх канікул – по 26 червня включно. Крім того, нерухомі свята щороку припадають на різні дні тижня.

Усе це призводить до того, що абсолютної точності у кількості годин для кожної теми дотриматись практично неможливо. Внаслідок календарні плани рік від року значно відрізняться. Може з'явитися можливість якійсь темі приділити більше часу, якусь скоротити. Це об'єктивно не може бути недоліком програми.

Програма передбачає теоретичні та практичні (у приміщенні та поза ним) заняття. Основна форма занять – практичні.

Програма гуртка розрахована на 4 роки навчання: 1 рік навчання (початковий рівень) – 216 год./рік (6 год./тижд.); 2 – 4 роки навчання (основний рівень) – 216 год./рік (6 год./тижд.).

Програма **1 року** навчання передбачає дати учням оглядову інформацію з предмету «Українське народознавство» - знання про традиційний родинний уклад та громадське життя українців, звичаї, вірування та обряди: родинно-побутові та календарні; переважні трудові заняття; харчування; житло; одяг; народне мистецтво та фольклор. Зацікавити їх самобутністю української народної культури, заохотити до засвоєння та передавання знань і умінь іншим з метою введення осягненого народознавчого багажу у побут дитини, її родини та найближчого оточення.

Допоміжною темою, що вивчається протягом 4 років, є «Пішохідний туризм», яка має своєю метою підготувати учнів до одноденних походів та етнографічних експедицій, що також є формами навчання предмету «Українське народознавство»

Протягом **2 року** навчання учні продовжують вивчення тем українського народознавства: календарні свята і обряди; сімейний побут українців; основні та допоміжні галузі господарства; народні промисли та ремесла; поселення та житло; народний одяг; народну кулінарію; народне образотворче мистецтво та фольклор;

- протягом року збирають місцевий фольклорний матеріал;
- беруть участь у проведенні у школі народних календарних свят зимового циклу: Катерини, Андрія, Миколая, Різдва, Щедрого вечора, Навечір'я Водохрещів зі створенням сюжетів для ЗМІ для поширення народознавчих знань серед широкого загалу;
- набувають первісного базового рівня знань з етнографії, навичок збирання етнографічної інформації.

На **3 році** навчання учні поглиблюють і узагальнюють одержані за попередні два роки знання з українського народознавства; набувають знань і умінь з місцевих народних ремесел; вивчають усі напрямки і різновиди

господарських занять у степовій зоні Півдня України з підкресленням основної тези: українці – хліборобська нація, на території України творилася хліборобська цивілізація. Як логічне продовження теми хліборобства вивчається поглиблено система народного харчування, хлібні вироби в обрядах та звичаях українців. Розглядається питання релігійного світогляду українців як поєднання дохристиянської та християнської складових.

Продовжують збирання протягом року народознавчого матеріалу, його опрацювання і використання при влаштуванні і проведенні українських народних свят для учнів своєї та інших шкіл, інтернатів, дитсадків та ін.

З метою набуття первісного досвіду пошукової роботи під час літніх канікул передбачено проведення етнографічної експедиції. Здобуті матеріали використовуються для складання звітів про роботу гуртків, дослідницьких учнівських робіт, формування сценаріїв народних свят та фольклорних вистав, створення музейних експозицій.

Протягом **4 року** навчання учні досконаліше вивчають традиційну культуру та світогляд українців, календарну і родинну обрядовість, глибинний зміст обрядовості, суть її символіки і атрибутики; вивчається обрядовий фольклор: віншування, посівання, весільні пісні, ладкання та ін.

Вдосконалюється уміння учнів у народному образотворчому мистецтві. Зважаючи на умовний поділ народної культури на матеріальну та духовну, вишивку, ткацтво, писанкарство, килимарство і тому подібне слід віднести до образотворчого мистецтва.

Докладно вивчається культура будівництва в Україні: народне житло: інтер'єр та екстер'єр . символіка деталей і оздоблення, святі і почесні місця, малі архітектурні форми: криниці, огорожі та ін.; громадські будівлі. Вивчаються найважливіші ознаки у народному одязі.

Вивчається сімейний побут українців. Роль жінки, матері в українській родині, взаємини поколінь у родині, взаємозв'язок сім'ї і громади. Підкреслюється роль громадської думки як основного регулятора життя українців упродовж віків.

Створюється фольклорний гурт з репертуаром свят, майстер-класів, фольклорних вистав, уроків, сюжетів для TV для поширення знань з українського народознавства серед найширшого загалу.

Під час літніх канікул проводиться етнографічна експедиція, де учні здійснюють пошукову роботу на основі засвоєних знань зі всієї навчальної програми, з подальшим опрацюванням та практичним застосуванням зібраних матеріалів: для вдосконалення та розширення репертуару фольклорного гурту; для поповнення колекцій шкільного музею. Створюється основа для діяльності етнологічно-краєзнавчого об'єднання, у складі якого взаємодіють гуртки різних ступенів навчання та гуртківці різного віку.

Загальними принципами організації навчально-виховного процесу є: індивідуальний підхід, зв'язок теоретичної та практичної діяльності,

послідовність і поступовість викладення матеріалу, формування творчої особистості засобами народного мистецтва.

Початковий рівень НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Розділ, тема	Кількість годин			
	теоретичних	практичних в приміщенні	практичних на місцевості	усього
Вступ	2	-	-	2
Розділ I. Українське народознавство	60	86	45	191
1.1. Формування української народності та нації. Держава Україна	4	3	-	7
1.2. Народний календар свят, звичаїв, традицій, обрядів	16	24	20	60
1.3. Родинно-побутові обряди	6	6	4	16
1.4. Народні промисли та ремесла	6	9	-	15
1.5. Український фольклор	4	-	6	10
1.6. Українське народне вбрання	-	6	-	6
1.7. Традиційна українська кулінарія	10	9	8	27
1.8. Народні ігри	2	-	3	5
1.9. Народне образотворче мистецтво	10	24	4	38
1.10. Поселення та житло	2	5	-	7
Розділ II. Пішохідний туризм	6	9	8	23
Разом	66	95	53	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності. Українське народознавство в системі наук про рідний край. Завдання гуртка «Українське народознавство».

Розділ I. Українське народознавство (191 год.)

1.1. Формування української народності та нації. Держава Україна (7 год.)

Київська земля – ядро формування української народності. Письмові джерела про слов'ян «Повість врем'яних літ» 9 листопада – Нестор-літописця- День української писемності. Кирилиця. Словники,

Історія освіти в Україні. Петро Могила. Гальшка Гулевичівна. 14 грудня – Наума.

Державна та національна символіка України: прапор, герб, гімн, калина, рушник, писанка, вишиванка та ін. Запорозька Січ. Козацтво.

1.2. Народний календар свят, звичаїв, традицій, обрядів (60 год.)

Серпневі свята: Спаси, Успіння. Обряди та звичаї. 11.09 – Головосіки. 21.09 – Друга Пречиста. 14.10 – Покрова. 21.11 – Архистратига Михаїла.

Світогляд стародавніх українців. Хатні обереги.

Цикли календарних свят: зимові, весняні, літні, осінні. Свята хліборобського календаря. Полазники. Обрядові дії та фольклор свята Введення....7.12 – Катерини, 13.12 – Андрія, 19.12 – Миколая.

Святки. Обрядові дії та фольклор Різдвяного Святвечора, Різдва Христового, Нового року-св. Василя (посівання), Хрещенського Святвечора («лякання куті», спалення зими-Дідуха), Водохрещів.

Народний календар. Прикмети погоди. Обрядові дії свята Стрітєння. Вшанування худоби у лютому.

Обрядові дії Прощеної Неділі. Початок Великого посту. 7.04 – Благовіщення. Птахи в обрядах та звичаях українців. Обряд «ряст». Закликання весни. 22.03 – 40 святих: обрядове печиво, вшанування вчителя.

Обряди та звичаї Чистого четверга та Страсної п'ятниці. Великодній кошик. Великодне вшанування предків.

Обряди та звичаї свята Юрія Переможця. Красна гірка.

Практичні заняття: збирання матеріалів про святкові обрядові дії та обрядовий фольклор. Вивчення, відтворення.

1.3.Родинно-побутові обряди (16 год.)

14.09 – Семена. Обряди ініціацій, обрядовий фольклор. Пострижини хлопчика . Плетення першої коси дівчинці.

Осінній сезон весіль. Квітання в українській весільній обрядовості: квітки, гільце.

Родильні обряди. Хрестини. Куми. Колиска, Обереги немовляти.

Практичні заняття: збирання матеріалів про проведення сімейних свят і обрядів у Мелітополі. Відтворення обрядів.

1.4. Народні промисли та ремесла (15 год.)

Українські народні ремесла. Плетення. Гончарство. Осередки гончарства. Народні іграшки із природних матеріалів. Вишивання. Рушники. Оздоблення технікою вибийки. Оздоблення великодніх яєць, в т.ч зернятками.

Практичні заняття: знайомство з народними умільцями та майстрами Мелітополя. Фото їх робіт. Виготовлення іграшок із природних матеріалів. . Оволодіння прийомами різних художніх технік та ремесел.

1.5. Український фольклор (10 год.)

Різдвяний фольклор: віншування, колядки. Щедрівки. Посівання. .Веснянки, заклички. Скоромовки, лічилки.

Практичні заняття: Збирання та запис творів усної народної творчості. Вивчення, відтворення.

1.6. Українське народне вбрання (6 год.)

Український народний одяг. Жіночий та чоловічий. Головні Убори. Взуття. Прикраси: намисто.

Практичні заняття: виготовлення намиста із природних матеріалів, кутасів до сорочки та ін.

1.7. Традиційна українська кулінарія (27 год.)

Обрядове печиво: калета на св. Ап. Андрія, «миколайчики» на св. Миколая та «панянки й вершники» до Різдва, «жайворонки» – закликати весну, «хрести» для обряду початку сівби.

Весільне обрядове печиво.

Паска – український обрядовий Великодній хліб. Харчування під час Великого посту.

Українські ласощі.

Практичні заняття: записування від інформаторів: назви, рецепти, обряди під час виготовлення та споживання. Відтворення обрядів.

1.8. Народні ігри (5 год.)

Українські весняні ігри «Просо», «Мак», «Кривий танець» та ін. Великодні забави: ігри з писанками та крашанками. Гойдалки.

Практичні заняття: вивчення та відтворення.

1.9. Народне образотворче мистецтво (38 год.)

Мистецтво витинанки. Матеріал, інструмент, прийоми роботи, симетрія осьова і центральна. Витинанка в інтер'єрі оселі. Витинанка святкова, обрядова. Композиції.

Народний розпис «петриківка». Приладдя, фарби, техніка малювання, композиції.

Традиційні народні картини.

Українські орнаменти. Символіка малюнків на керамічному посуді.

Писанкарство. Приладдя, барвники. Система знаків, кольори. Писанки різних районів України (особливості орнаментів та кольорів). Декор великодніх яєць: писанка, крашанка, дряпанка, мальованка, крапанка. Час та обрядові дії початку писання писанок.

Квітчання в українських обрядах. Обрядова атрибутика.

Практичні заняття: вивчення прийомів виготовлення витинанок одноколірних та багатоколірних; вивчення мистецтва «петриківки», малювання. Вивчення символіки українських орнаментів. Тренування малювання на опуклій поверхні (посуд, писанки). Навчання з писанкарства. Робота з природними матеріалами: флористика.

1.10. Поселення та житло (7 год.)

Основні типи традиційних українських поселень. Традиційне українське житло, садиба, двір.

Практичні заняття: робота з літературою. Огляд музейних експозицій. Створення замальовок та планів садиб. Фотофіксація стародавніх будівель.

Розділ II. Пішохідний туризм (23 год.)

Туризм і етнографічне краєзнавство. Вибір і розробка маршруту. Харчування під час походу. Кошторис.

Безпека походів, гігієна та долікарська допомога. План і карта. Орієнтування за картою, місцевими орієнтирами та природними явищами.

Туристське спорядження. Принцип максимальної необхідності. Укладання рюкзака. Привали і ночівлі. Вибір місця. Охорона природи.

Встановлення намету. Протипожежна безпека. Влаштування місця для вогнища. Типи вогнищ.

Проведення одноденного походу (ПВД). Закріплення вивченого матеріалу з пішохідного туризму та відтворення обрядових дій Зелених Свят (або збору лікарських рослин на Симона Зилота).

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- головні символи і обереги нашого народу;
- народні свята і звичаї (за календарем);
- народні дитячі ігри і фольклор;
- назви та призначення найужитковіших хатніх речей, посуду;
- назви традиційних українських страв: звичайних і обрядових;
- назви частин українського народного одягу;
- назви ступенів сімейного споріднення.
- як зробити інструменти для петриківського розпису, для писання писанок;
- про символіку українського орнаменту.
- правила ночівель, купання безпеки походів, організації привалів і у природних водоймах, правила пожежної безпеки;
- основні принципи добору і підготовки спорядження, організації харчування;
- як діяти, якщо станеться нещасний випадок і яку долікарську допомогу слід надати.

Вихованці мають вміти:

- працювати з природним матеріалом: виготовляти іграшки, обереги, прикраси;
- виготовляти святкову атрибутику: колядницьку зірку, квітку, колядничок та ін.;
- відтворювати фольклор Різдвяного циклу;
- співати дитячі веснянки, виголошувати заклички;
- бавитись у народні ігри;
- вирізати витинанки: сніжинки, пташки, квітки;
- малювати «петриківку» пензликами та пальцями;
- писанкові узори складати із знаків згідно традиції;
- писати писанки з простими узорами, малювати мальованки.
- орієнтуватися на місцевості за картою чи туристською схемою;
- укладати рюкзак, встановлювати намет, готувати місце для вогнища, розпалювати вогнище типу «курінь», «колодязь»;
- готувати нескладні страви на вогнищі.

**Основний рівень, перший рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

Розділ, тема	Кількість годин			
	теоретичних	практичних в приміщенні	практичних на місцевості	усього
Вступ	2	-	-	2
Розділ I. Українське народознавство	60	99	32	191
1.1. Формування української народності та нації. Держава Україна	6	3	-	9
1.2. Календарні свята і обряди	12	24	16	52
1.3. Громада та родинний побут	6	18	4	28
1.4. Народні промисли та ремесла	4	6	-	10
1.5. Основні та допоміжні галузі господарства	4	3	4	11
1.6. Поселення та житло	2	3	-	5
1.7. Український народний одяг	4	3	-	7
1.8. Народна їжа	8	12	8	28
1.9. Народні знання	2	-	-	2
1.10. Усна народна творчість	2	-	9	11
1.11. Народне образотворче мистецтво	10	18	-	28
Розділ II. Пішохідний туризм	6	9	8	23
Разом	68	108	40	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Визначення терміну «етнографія». Об'єкт і значення етнографії та українського народознавства. Зв'язок з іншими науками.

1. Українське народознавство (191 год.)

1.1. Формування української народності та нації. Держава Україна (9 год.)

Письмові джерела про слов'ян («Повість врем'яних літ») Нестор-літописець. Кирилиця.

Київ – столиця України. герб Києва. Козацькі прапори.

Освіта в Україні від часів Київської Русі, у Запорозькій Січі та у наш час.
14.12 – пророка Наума.

Україна – суверенна держава. Державні та національні символи України: прапор, герб, гімн, калина, писанка, вишиванка, рушник, вінок.

22.01 – День Злуки.

Практичні заняття: Вивчення письмових, документальних джерел. Створення наочних матеріалів для уроків історії та шкільних заходів.

1.2. Календарні свята і обряди (52 год.)

Цикли календарних свят: зима, весна, літо, осінь. Роль дітей та молоді в обрядових діях осінніх, зимових, весняних свят. Полазники. 4.12 – Введення, 7.12 – Катерини, 13.12 – Андрія. Магічні обрядові дії свят. Різдвяні звичаї та обряди. Колядування. Функціональне та обрядове призначення декоративних предметів: зірки, Дідуха, дзвоників, колядниць. Український обрядовий фольклор та обрядові дії. Посівання на св.. Василя 14.01.

Вплив геокліматичних умов на смислове наповнення свят та відповідно святкових обрядових дій. Українські обряди вигнання та палення Зими-Дідуха у Хрещенський Святвечір. Обряд «лякання куті».

Перша зустріч весни. 15.02 – Стрітєння (Зимобор, Громниця). Обрядові дії свята.

Великоднє коло свят. Великий піст. Обрядове печиво весняних свят.

Особливості обрядових дій великоднього поминання померлих.

Практичні заняття: Вивчення обрядів та звичаїв серпневих свят. Відтворення обрядових дій з Великоспаським свяченим. Відвідання шкільного музею «Українська оселя». Відтворення обрядових дій вшанування печі у свято Покрови (14.10), свята Введення (4.12), Різдвяного Святвечора (6.01). Колядування по приватних оселях та всюди згідно традиції. Посівання - 14.01.

Обрядові дії Великоднього кола свят: Сирного тижня, Прощеної неділі, початку Великого посту, Великодня, Вознесіння, Трійці та ін. Збирання

інформації про традиції відзначення календарних свят. Вивчення та відтворення.

Відтворення обрядових дій та фольклору закликання весни з застосуванням обрядового печива.

Здійснення традиційного вшанування вчителя 22.03 – у День 40 святих.

1.3. Громада та родинний побут (28 год.)

Обряди переходу дітей та молоді до старшої вікової категорії. 14.09 Семена. Пострижини. Перша коса.

Комплекс весільних обрядовій українців. Хлібні вироби у весільних обрядах українців. Квітчання у весільних обрядах.

Світогляд стародавніх українців. Хатні обереги предків: двері, поріг, сволок, піч, комин, пікна діжа, стіл, посвіт. Обереги з природних матеріалів.

Утвердження християнства в Україні. Імена та прізвища українців. Їх походження і значення. Святці.

Рушники в обрядах та звичаях українців. Відповідність оздоблення призначенню.

Практичні заняття: Вивчення з літературних джерел, складання сценарію та відтворення обрядових дій та фольклору при плетенні першої коси дівчинці, одного із варіантів пострижин хлопчика, першого покладання немовляти у колиску. Виготовлення паперових квітів, оберегів із природних матеріалів .

1.4. Народні промисли та ремесла (10 год.)

Українські ремісничі об'єднання – цехи. Цехові звичаї. Засиджини 14.09 – 21.09. Друга Пречиста 21.09. Козацькі ремесла.

Глина в побуті та мистецтві українців. Гончарство. Осередки гончарного промислу: Опішня, Васильків, Ічня, Дибинці та ін. Декорування українського гончарного посуду. Оберегове значення розписів.

Народна іграшка.

Практичні заняття: Вивчення літературних джерел, складання орнаментів та розмалювання копій гончарного посуду. Виготовлення іграшок з природних матеріалів.

1.5. Основні та допоміжні галузі господарства (11 год.)

Землеробство. Обробіток землі та знаряддя праці: рало, соха, плуг, борона. Сучасні знаряддя землеробської праці.

Тваринництво. Способи утримання. Тяглова худоба.

Бджільництво. Садівництво.

Рибальство. Мисливство.

Практичні заняття:

Вивчення з літературних джерел старовинних хліборобських обрядів. Відтворення обрядових дій першої борозни та початку сівби. Обряди догляду за домашніми тваринами, магичні обряди зі стрітенською водою.

1.6. Поселення та житло (5 год.)

Українське традиційне житло. Внутрішнє планування. Обряди та звичаї, пов'язані з закладанням нового будинку, етапами будування, переселенням у нову хату.

Оздоблення інтер'єру житла, в тому числі, рослинами.

Практичні заняття: Виготовлення оздоб для інтер'єру житла, у тому числі із природних матеріалів.

1.7. Український народний одяг (7 год.)

Верхній та натільний одяг. Компоненти костюму, їхні назви. Головні убори, взуття. Прикраси. Намисто. Народний одяг – обереги людини: сорочка, крайка, хустка, вінок, плахта, запаска. Візерунки оздоблення.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про старовинний одяг, прикраси. Виготовлення оздоб до сорочок. Вивчення та відтворення обрядів з одягом, його виготовленням та ношенням.

1.8. Народна їжа (28 год.)

Традиційні страви української народної кулінарії. Обрядове значення їжі, обрядові страви. Хліб в обрядах та звичаях українців. Обрядове печиво.

Обрядові дії під час приготування та споживання обрядових страв. Мак в системі харчування українців. Паска – великодній хліб українців. Різновиди декору.

Практичні заняття: Приготування й оздоблення обрядового печива та виконання обрядів з ним. Приготування українських народних страв у польових умовах (куліш, каша).

1.9. Народні знання (2 год.)

Народний хліборобський календар. Прикмети погоди.

Практичні заняття: Спостереження за погодою по ключових датах.

1.10. Усна народна творчість (11 год.)

Різдвяний фольклор: віншування, колядки. Тематика. Фольклор Щедрого вечора: віншування, щедрівки. Дійові особи гурту щедрувальників. Новорічні віншування. Посівання.

Весняний фольклор: веснянки, заклички. Весняні ігрові пісні «Просо», «Мак», «Кривий танець» та інші.

Практичні заняття: Збирання місцевого фольклору, вивчення, відтворення.

1.11. Народне образотворче мистецтво (28 год.)

Мистецтво витинанки. Історія виникнення. Матеріал та інструмент. Витинанка святкова та обрядова. Збереження національних особливостей у сучасному побуті. Витинанка в інтер'єрі житла.

Народний розпис «петриківка». Інструмент, фарби, прийоми малювання. Тематика, побудова композиції, кольори.

Писанкарство. Глибокі історичні корені писанкарства в Україні. Система символічних знаків, обладнання, техніка писання. Зв'язок народного образотворчого мистецтва з уснопоетичною творчістю.

Народна картина «Козак Мамай» .

Вишивання. Українські шви. Український орнамент.

Практичні заняття: Ознайомлення зі зразками декоративно-ужиткового мистецтва у краєзнавчому музеї, на виставках робіт народних умільців. Вирізування витинанок: святкових, обрядових. Виготовлення пензликів для малювання «петриківки», вивчення основ петриківського розпису та виконання тренувальних вправ. Копіювання картини «Козак Мамай».

Вивчення символіки писанкових знаків, копіювання писанок згідно літературних джерел. Писання писанок під спів веснянок. Засвоєння деяких вишивальних технік. Вишивання хустки.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- символи України;
- фольклор осінніх, зимових та весняних свят;
- обрядові дії: першої коси та пострижин; вшанування печі на Покрову; свят Введення, Катерини, Андрія, Миколая;
- які бувають куми;
- призначення рушників у обрядах;
- назви гончарного посуду;
- назви знарядь землеробської праці;
- назви свійських тварин;
- внутрішнє планування українського народного житла;
- назви складових українського народного костюму;
- систему писанкових знаків;
- призначення писанок та святкової атрибутики;
- правила ночівель, купання безпеки походів, організації привалів і у природних водоймах, правила пожежної безпеки;
- основні принципи добору і підготовки спорядження, організації харчування;
- як діяти, якщо станеться нещасний випадок і яку долікарську допомогу слід надати.

Вихованці мають вміти:

- відтворювати обрядові дії і фольклор Різдва, Щедрого вечора, «лякання куті», посівання також закликання весни та початку сіви з обрядовим печивом;
- правильно споживати свячене;

- малювати нескладні композиції прийомами «петриківки»;
- розписати писанку;
- виконувати «кривий танець», ігри «просо», «мак»;
- вирізати прості витинанки;
- готувати українські ласощі із маку;
- вишивати стебловим та петельним швами, робити кутаси і помпони.

Плести шнури;

- орієнтуватися на місцевості за картою чи туристською схемою;
- укладати рюкзак, встановлювати намет, готувати місце для вогнища, розпалювати вогнище типу «курінь», «колодязь»;
- готувати нескладні страви на вогнищі.

**Основний рівень, другий рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

Розділ, тема	Кількість годин			
	теоретичних	практичних в приміщенні	практичних на місцевості	усього
Вступ	2	-	-	2
Розділ I. Українське народознавство	58	93	40	191
1.1. Формування української народності та нації	6	4	9	19
1.2. Календарні свята та обряди	10	16	20	46
1.3. Родинно-побутові обряди та звичаї	6	10	-	16
1.4. Народні промисли та ремесла	4	11	-	15
1.5. Основні та допоміжні галузі господарства	-	4	-	4
1.6. Транспорт і транспортні засоби	-	-	8	8
1.7. Поселення та житло. Будівництво	4	6	-	10
1.8. Український народний одяг	8	7	-	15
1.9. Народна їжа	4	17	-	21
1.10. Народне образотворче мистецтво	6	14	-	20
1.11. Усна народна творчість	4	3	-	7
1.12. Народні знання	-	7	-	7
1.13. Традиційне дозвілля	-	-	3	3
Розділ II. Пішохідний туризм	6	9	8	23
Разом	66	102	48	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Етнографія – одна із галузей історичної науки. Українське народознавство. Етнічний склад населення України, чисельність і географічне розміщення українців. Туризм та етнографічне краєзнавство.

1. Українське народознавство (191 год.)

1.1. Формування української народності та нації (15 год.)

Письмові джерела про слов`ян Літопис руський за Іпатським списком. Держава Київська Русь IX-XII ст. Християнізація духовного життя українського народу. Мова Київської Русі. Перші словники. Мова, територія, звичаї – основні ознаки нації. Українські етнічні території XVI-XVIIст. Запорозька Січ – християнська козацька республіка. Походження українських прізвищ. О.Хортиця – колиска запорозького козацтва.

Практичні заняття: Вивчення письмових, документальних джерел. Участь у міських заходах вшанування Т.Г.Шевченка. Участь у заходах, присвячених запорозькому козацтву, українській мові (09.11 –День української писемності).

1.2. Календарні свята та обряди (46 год.)

Утвердження християнства в Україні. 11.09 –Головосіки; 14.09 – Семена; 21.09 –Різдво Пресвятої Богородиці (Друга Пречиста); 27.09 – Воздвиження. Обряди та звичаї свята. Символіка дерев. 14.10 – Покрова; 21.11 – Архистратига Михаїла, 08.11- Дмитра; 04.12 – Введення. Комплекси обрядових дій та фольклору свят.

7.12 – Катерини. Комплекс обрядових дій та фольклору свята. Символіка дерев.

13.12 – Андрія Первозванного. Комплекс обрядових дій та фольклору свята. Солярна символіка обрядового печива – калети.

Вшанування св. Миколая в Україні. Обряди та звичаї.

Обрядові дії та фольклор Різдвяних свят.

Обрядові дії та фольклор Щедрого вечора та дня св. Василя – Нового року.

Комплекс обрядових дій та фольклору Хрещенського Святвечора та Хрещення. Зимові обрядові дії пасічників.

Обрядові дії свята Стрітіння.

Великоднє коло свят. Місячний календар. Сирний тиждень. Колодій. Колодчані обряди. Жилавий понеділок – початок Великого посту. Обливаний понеділок, Переплавна середа, Вознесіння, Трійця.

Весняні обряди: «ряст», спів веснянок, закликання весни, перша борозна, початок сівби.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про проведення календарних свят, які побутували у минулому і поширені у нашому краї нині. Детальні записи ходу проведення свят та їх музичного, художнього та поетичного оформлення. Відтворення обрядових дій та фольклору календарних свят. Проведення шкільних святкових заходів зі створенням відео сюжетів. Виготовлення святкової обрядової атрибутики. Виготовлення обрядової їжі та виконання обрядів з нею.

1.3. Родинно-побутові обряди та звичаї (18 год.)

Українська весільна обрядовість: сценарій, дійові особи. Сватання.

Світогляд стародавніх українців. Українські обереги.

Родильні та хрестильні обрядові дії та фольклор: бабина каша, обряди першого покладання дитини у колиску. Обряди ініціацій.

Практичні заняття: Бесіди зі старожилами про стародавній уклад сімейного побуту. Збирання матеріалів про проведення сімейних свят і обрядів. Збирання природних матеріалів та виготовлення оберегів.

1.4. Народні промисли та ремесла (13 год.)

Історія розвитку народних ремесел в Україні . Професійні об'єднання майстрів – цехи. Цехові традиції та обряди. Козацькі ремесла. Обробка шкіри. Професії.

Ткацтво. Килимарство. Обладнання. Сировина. Ткані вироби. Килими. Призначення килимів. Символіка килимових візерунків. Техніки ткання.

Гончарство. Назви керамічних виробів. Традиційний український керамічний посуд.

Практичні заняття: Знайомство з умільцями рідного краю. Фотографування, копіювання їхніх виробів. Пошук та виготовлення копій гончарних виробів для колекції шкільного музею. Складання композицій візерунків килима. Виготовлення кросен , ткання стриженого килима.

1.5. Основні та допоміжні галузі господарства (4 год.)

Хліборобство. Сільськогосподарські культури. Гречка. Етнічна їжа. Городництво, виноградарство. Садівництво. П.Симиренко.

Бджільництво в Україні. Історія бджільництва, бортництво. П.Прокопович. Тваринництво.

Практичні заняття: Вивчення географічних умов існування хліборобства, тваринництва та інших різновидів господарської діяльності у степовій зоні України. Збирання матеріалів про господарську діяльність населення нашого краю. Обряди, пов'язані з господарською діяльністю.

1.6. Транспорт і транспортні засоби (8 год.)

Сухопутні шляхи сполучення і засоби пересування. Шляхи: Муравський, Соляний, Ізюмський, Кальміуський, Чумацький та ін. Стародавні засоби

пересування. Тяглова сила – воли. Чумакування. Побут та харчування чумаків.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про традиційні засоби пересування довколишніх сіл – фото, малюнків, записів про їх призначення, використання, технологію виготовлення та місцевих назв. Приготування у польових умовах традиційних чумацьких страв на особливому вогнищі .

1.7. Поселення та житло. Будівництво (10 год.)

Традиційне житло і садиба. Планування садиби. Криниця у дворі. Ставлення українців до криниць. Етнографічне вивчення житла. Матеріали і будівельна техніка. Традиції будівництва. Внутрішнє облаштування житла . Рухомі та нерухомі меблі. Піч. Скриня. Декор, обряди та звичаї.

Прикрашання житла функціональними декоративними предметами, а також суто прикрасами. «Павук» - різдвяна прикраса.

Практичні заняття: Збирання інформації про традиції обрання місця під забудову, обряди , пов`язані з будівництвом. Вивчення факторів, які впливають на особливості форми, планування поселень та житла у нашому краї. Фотографування будівель. Опис та фотографування внутрішнього облаштування житла та меблів. Складання схем розташування будівель на подвір`ї. Виготовлення оздоб для житла.

1.8. Український народний одяг (13 год.)

Український народний одяг. Головні убори, жіночі і чоловічі. Зачіски, коси.

Народний одяг – важлива складова матеріальної і духовної культури народу. Функції одягу: оберегова, знакова, обрядова, практична , захисна, соціальна, національна, естетична. Основа українського костюму – біла сорочка вишиванка. Крій, декор.

Використання стародавніх українських елементів у оздобленні сучасного одягу. Використання бісеру . Гутництво у Київській Русі. Вишивка бісером, низані прикраси.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про старовинний одяг, прикраси, обряди, пов`язані з народним одягом та його виготовленням. Фіксація елементів одягу: фотографування, копіювання. Виготовлення й оздоблення елементів одягу. Вивчення старовинних зачісок.

1.9. Народна їжа (23 год.)

Традиційні страви. Стародавні страви: каша, квас, борщ, кисіль. Заготівля та зберігання продуктів.

Обрядове значення їжі. Хліб в обрядах та звичаях українців. Мак в системі харчування українців, символічне та обрядове значення маку. Хлібні вироби в обрядах українського весілля. Бгання короваю, обрядові дії та фольклор. Українська обрядова страва Сирного тижня – вареники з сиром – символ

Місяця. Калета (печиво до дня Андрія) – символ Сонця. Паска – український великодній хліб.

Практичні заняття: Збирання : рецептів старовинних українських страв, обрядових страв та обрядового печива; обрядового фольклору при приготуванні та споживанні обрядової їжі ; способів заготівлі та зберігання продуктів, варіантів декору пасок. Приготування та споживання обрядової їжі згідно звичаїв.

1.10. Народне образотворче мистецтво (24 год.)

Вишивання. Українські шви.

Хустка, Традиційна композиція вишивки хустки. Кольори. Обрядове значення хустки.

Рушники в обрядах та звичаях українців. Композиція, кольори – відповідно до призначення рушника. Великодній рушничок.

Мистецтво витинанки. Техніка, тематика.

Український художній розпис «петриківка». Техніка малювання пальцями. Квіткові композиції. Народні художниці: К. Білокур, П. Хома, М. Приймаченко та ін. Декор українських гончарних виробів. Особливості оздоблення та орнаментики, її смислове значення.

Обрядове призначення декоративних предметів. Квітчання в українській обрядовості. « Трійця», квітчання посуду на свячену хрещенську воду.

Писанкарство. Локальні особливості візерунків, кольорів та конструкції писачків у різних районах України. Зв'язок народного образотворчого мистецтва з уснопоетичною творчістю. Веснянки –відповідники писанкових знаків.

Практичні заняття: Вишивання хустки за складеною композицією. Збирання фото великодніх рушничків та вишивання згідно фото. Малювання квіткових композицій «петриківки» пальцями. Збирання фото гончарного посуду. Розмалювання копій гончарного посуду згідно зібраних фото та літературних джерел для колекції шкільного музею. Виготовлення штучних квітів для квітчання посуду на свячену хрещенську воду та «трійці». Писання писанок під спів веснянок.

1.11. Усна народна творчість (7 год.)

Відображення у творах фольклору історичних подій, явищ суспільного життя, сімейних відносин і духовної діяльності людини.

Різдвяний фольклор Південної України. Вертеп. Комплекс обрядових дій та фольклору Щедрого вечора. Персонажі.

Український фольклор про птахів. Заклички. Фольклор весняного циклу свят.

Практичні заняття: Запис творів усної народної творчості рідного краю. Систематизація, вивчення, відтворення згідно традиції.

1.12. Народні знання (7 год.)

Астрономічні знання. Назви зірок та сузір'їв. Облік часу: рік, місяць, тиждень, доба. Місячний, сонячний, аграрний календар.

Медичні та ветеринарні знання. Комплекс обрядових дій та фольклору першого збору лікарських рослин у день Симона Зилота 23.05.

Народна мораль, етика, педагогіка. Правила поведінки у хаті. Родинні опікуни: домовик, пічник, покутній... Вшанування печі.

Практичні заняття: Збирання матеріалу про народні прикмети про зміни погоди, про народні методи лікування людей і тварин. Вивчення та відтворення обрядових дій та фольклору дня Симона Зилота. Збір лікарських рослин рідного краю, приготування лікарських форм, зберігання. Виготовлення гербаріїв лікарських рослин для навчальних занять.

Вивчення народної етики, моралі.

1.13. Традиційне дозвілля (3 год.)

Великодні забави : гойдалки, ігри з крашанками та писанками, «кривий танець», «просо», «мак», «воротар», «довга лоза» та ін.

Вулиця, вечорниці, досвітки.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про традиційні різновиди дозвілля, народні ігри, записування правил ігор, вивчення, відтворення.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- особливості традиційного одягу та народної кулінарії різних історико-етнографічних районів України;
- характерні особливості фольклору та народного образотворчого мистецтва;
- основи народних астрономічних та метеорологічних знань;
- лікарські рослини рідного краю;
- різновиди господарських занять у степовій Україні;
- символіку візерунків на побутових та обрядових предметах;
- обрядові дії та фольклор календарних та родинних свят;
- правила поведінки у хаті та вшанування печі;
- правила ночівель, купання безпеки походів, організації привалів і у природних водоймах, правила пожежної безпеки;
- основні принципи добору і підготовки спорядження, організації харчування;
- як діяти, якщо станеться нещасний випадок і яку долікарську допомогу слід надати.

Вихованці мають вміти:

- правильно одягати і носити українське народне вбрання;
- самостійно готувати обрядові страви та печиво, виконувати обрядові дії з ними;

- скласти згідно символіки орнамент для писанки, писати писанки, навчати інших;
- робити кросна і ткати стрижений килим за малюнком;
- самостійно колядувати, щедрувати, посівати;
- збирати етнографічний та фольклорний матеріал;
- орієнтуватися на місцевості за картою чи туристською схемою;
- укладати рюкзак, встановлювати намет, готувати місце для вогнища, розпалювати вогнище типу «курінь», «колодязь»;
- готувати нескладні страви на вогнищі.

**Основний рівень, третій рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

Розділ, тема	Кількість годин			
	теоретичних	практичних в приміщенні	практичних на місцевості	усього
Вступ	2	-	-	2
Розділ І. Українське народознавство	56	95	40	191
1.1. Формування української народності та нації. Держава Україна	6	6	8	20
1.2. Календарні свята та обряди	4	18	12	34
1.3. Громада. Родинно-побутові обряди та звичаї	2	14	8	24
1.4. Народні промисли та ремесла	6	6	-	12
1.5. Основні та допоміжні галузі господарства	2	3	4	9
1.6. Транспорт та засоби пересування	-	-	8	8
1.7. Поселення та житло, Будівництво	-	3	-	3
1.8. Український народний одяг	6	9	-	15
1.9. Народна їжа	6	9	-	15
1.10. Народні знання	4	-	-	4
1.11. Усна народна творчість	4	6	-	10
1.12. Топоніміка	2	-	-	2
1.13. Народне образотворче мистецтво	12	21	-	33
1.14. Підготовка етнографічної експедиції	2	-	-	2
Розділ ІІ. Пішохідний туризм	6	9	8	23
Разом	64	104	48	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступ (2 год.)

Туризм та етнографічне краєзнавство. Підсумки збору етнографічних матеріалів за попередній рік та літньої етнографічної експедиції. Складання планів з опрацювання зібраних матеріалів та використанні їх у роботі гуртків.

1. Українське народознавство (191 год.)

1.1. Формування української народності та нації. Держава Україна (20 год.)

Письмові джерела про слов`ян (Літопис руський за Іпатським списком)

Об`єднання слов`янських племен у складі єдиної держави Київська Русь IX-XIIст. Виникнення самоназви «руси» та назви «Україна». Прийняття християнства східного обряду як державної релігії. Українські етнічні території. Виникнення у XVIст. центру українського козацтва - Запорозької Січі. Роль козацтва у захисті та освоєнні української етнічної території. Дослідники запорозького козацтва Д. Яворницький, О. Апанович .Київ – «мати міст руських». Історія Києва. Архистратиг Михаїл – святий покровитель Києва та всієї України . Герби Києва та Українських земель. Історія державності українського народу. 22.01 – День Злуки. Ознаки української нації. Історико-етнографічне районування України та етнографічні групи українців. Особливості культури та побуту. Етнічний склад населення України.

Практичні заняття: Вивчення літературних джерел, кіноматеріалів, інтернет-ресурсу, експозицій музею «Запорозька Січ», Музею історії запорозького козацтва; підготування і проведення тематичних уроків з історії України для учнів 5 кл. Участь у заходах до Дня захисника України – 14.10 (Покрова); Дня української писемності – 09.11.Участь у міських заходах вшанування Т.Г.Шевченка.

1.2. Календарні свята та обряди (34 год.)

Цикли календарних свят: осінь. Комплекси обрядових дій , звичаїв та фольклору свят:11.09 – Головосіки; 14.09 – Семена, Новоліття, Весілля свічки (київська традиція), женіння комина ; 21.09. – Різдво Пресвятої Богородиці (Друга Пречиста); 27.09. – Воздвиження; 14.10 - Покрова ; 08.11 – Дмитра; 21.11 – Архистратига Михаїла.

Цикли календарних свят: зима. Різдвяне коло свят. 4.12 – Введення, 7.12 - Катерини, 13.12 – Андрія, 17.12 – Варвари, 19.12 – Миколая, 6.01 – Різдвяний Святвечір, 7.01 – Різдво Христове, 13.01 – Щедрий вечір, 14.01 – св.. Василя, Новий рік, 18.01 – Навечір`я Богоявлення, 19.01 – Водохреще ,15.02 – Стрітіння. Комплекси обрядових дій та фольклору. 24.02 - українське жіноче свято.

Цикли календарних свят: весна.14.03 Явдохи; 22.03 – 40 святих; 30.03 – Олексія теплого. Обряди та звичаї свят.

7.04 – Благовіщення. Птахи в обрядах та звичаях українців. Обряд «ряст».

05.05 – Красна гірка; 06.05 – Юрія Переможця; 22.05 – Миколи теплого; 23.05 – Симона Зилота. Комплекси обрядових дій та фольклору. 24.05 – Кирила і Мефодія.

Великоднє коло свят. Сирний тиждень (Колодій, Колодка). Провідна роль жінок у виконанні колодчаних обрядів. Молодіжна «колодка». Обряди та звичаї Прощеної неділі; початку Великого посту; Середохресної середи; Чистого четверга; Страсної п'ятниці; Великодня, обливаного понеділка; Переплавної середи; Вознесіння; Тройці; початку Петрового посту

Практичні заняття: Відтворення обрядових дій та фольклору зимових свят. Організація та проведення у школі народних свят: Катерини, Андрія, Миколая (для початкових класів), а також свят осіннього і весняного циклів. Створення необхідної атрибутики та оформлення Різдвяної експозиції у міському краєзнавчому музеї. Підготувати силами фольклорного гурту «Полазники» виставу на тему святкування колодія, інших українських обрядів та свят. Збирати матеріали про традиції відзначення українських жіночих свят (в т.ч. 24.02), Благовіщення, днів Страсного та Світлого тижнів. Вивчати , відтворювати . Відтворення закликання весни у польових умовах.

1.3. Громада. Родинно-побутові обряди та звичаї (24 год.)

Українська родина. Функції її членів. Традиції розподілу обов'язків. Звичаєве право про шлюб. Становище жінки та приймака.

Парубочі та дівочі громади. Вечорниці, досвітки. Сімейні обряди та звичаї.

Практичні заняття : Сватання, дівич-вечір, барвінковий вінок, квітки, гільце (підготування вистави). Дослідження весільного вбрання, його символічного значення. Хрестильні обряди. Куми (підготування вистави про обряди першого покладання немовляти у колиску). Збирання інформації про форми колективної взаємодопомоги (толока, вдовин плуг та ін.).

1.4. Народні промисли та ремесла (12 год.)

Згідно звичаю з 14.09 – праця у приміщенні. Домашні промисли переробки сировини:вовни, конопель, льону. Ткацтво: знаряддя праці:горизонтальний верстат та вертикальний (кросна) та ін. Техніки ткацтва.

Давньослов'янське походження промислів та ремесел, їх роль у задоволенні потреб у ремісничих виробках у власному господарстві та потреб сільської громади. Ремісничі об'єднання – цехи. Цехові звичаї («шедевр»).

Деревообробка. Традиційні українські меблі та інше дерев'яне хатнє начиння. Скриня. Декор, обряди. Бондарство, осередки: Вижниця та ін.

Обробка шкіри. Зниклі професії : лимар, сідляр та ін.

Глина у побуті українців. Гончарство. Український традиційний посуд. Будівельні матеріали: цегла, черепиця , кахлі, та ін. Відхожі промисли: пічний, малярний, штукатурний.

Осередки кераміки в Україні: Васильків, Опішня, Косів, Залісці, Рокитне та ін. Фаянс, порцеляна.

Практичні заняття: Знайомство з народними умільцями рідного краю. Фото, замальовка, описання зразків їх творчості. Збирання зразків традиційних різновидів будівельних матеріалів на території Мелітопольщини. Створення колекції. Опанування техніками ремесел.

1.5. Основні та допоміжні галузі господарства (9 год.)

Традиційні українські види господарської діяльності. Хліборобство. Обряди та звичаї, пов'язані з обробітком землі. Зернові та круп'яні культури. Переробка зерна. Знаряддя переробки зерна: жорна, млини (водяний, вітряк), крупорушки.

Скотарство. Способи утримання худоби. Породи. Вшанування худоби (особливо тяглової) у лютому. Обряди, у т.ч. з уживанням стрітенської свяченої води.

Бджільництво в Україні. Архаїчні способи збирання меду – бортництво. П. Прокопович.

Садівництво. П. Симиренко. Виноградарство.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про традиційні види господарської діяльності населення нашого краю (фото та відеозаписи традиційної обробки землі, знарядь праці та побуту, записи про їх призначення та використання), про виконання традиційних обрядів над худобою, обрядів та звичаїв пасічників.

1.6. Транспорт та засоби пересування (8 год.)

Шляхи сполучення. Транспорт. Різновиди традиційного сезонного транспорту: сани, вози, човни. Види переправ. Тяглова сила – Воли. Чумацтво. Праця та побут чумаків.

Практичні заняття: Перегляд музейної експозиції. Збирання матеріалів про традиційні сезонні види транспорту та побут чумаків.

1.7. Поселення та житло, Будівництво (3 год.)

Традиційне українське житло на Півдні України. Планування садиби та внутрішнє планування оселі. Орієнтування хати на сторони світу. Господарчі будівлі.

Будівельний матеріал, техніка зведення стін. Дах. Розміщення печі. Функціональні зони.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про будівництво традиційного українського житла на Мелітопольщині. (фото, креслення, відеозаписи), Вивчення з літературних джерел.

1.8. Український народний одяг (15 год.)

Комплекс традиційного народного вбрання. Складові: одяг, взуття, головні убори, прикраси: намисто, дукачі, каблучки, сережки.

Одяг поясний, плечовий. Декор. Способи носіння. Символіка одягу.

Основа українського народного костюму – сорочка. Матеріал, крій, оздоблення. Обряди та звичаї при виготовленні та ношенні. Знакова суть народного одягу. З'єднувальні шви.

Теплий одяг: нагрудний, весняно-осінній верхній, кожухи. Обрядовий одяг.

Практичні заняття: Збирання матеріалів про старовинний одяг прикраси, обряди, пов'язані з народним одягом. Використання старовинних елементів, традицій у крої та прикрасах сучасного одягу.

1.9. Народна їжа (15 год.)

Система харчування українців. Традиційні продукти: пшениця, жито, гречка, мак, буряк, гарбуз, горох та ін. Напої : квас, узвар, варена, пиво, мед. Українські ласощі. Хліб.

Утвердження християнства в Україні. Вплив нової релігії на режим харчування . Пости. Сирний тиждень. Українська обрядова страва Сирного тижня – вареники з сиром. Православні харчові обмеження на Сирному тижні. Поділ продуктів на скоромні та пісні.

Український великодній хліб – паска. Обрядові дії при випіканні та споживанні. Великодній кошик: набір продуктів . які освячуються у свято Великодня.

Способи кулінарної обробки продуктів. Залежність від різновиду вогнища. Вариста піч. Обрядові дії початку Великого посту. Коржі жиляники.

Практичні заняття: Збирання рецептів українського пісного, скоромного та святкового столу. Готування українських ласощів (макові шулики та ламанці з медом та маком, київського варення). Виготовлення обрядового печива до свят та виконання обрядів з ним. Вивчення стародавніх способів заготівлі та зберігання продуктів.

1.10. Народні знання (4 год.)

Результат спостереження і досвіду багатьох поколінь – народний хліборобський календар – відбиток світогляду хліборобів дохристиянської доби. Уявлення про світобудову. Календарі Місячний і Сонячний. Сузір'я, зорі, планети. Фази Місяця. Зв'язок з селянською діяльністю. Сонцестояння – стрижень обрядового циклу.

Медичні знання. Лікарські рослини України. Лободники. Перший лікар Київської Русі чернець Агапіт. Свято Симона Зилота. Обрядові дії та фольклор початку збирання лікарських рослин.

Практичні заняття: Вивчення народного хліборобського календаря. Збирання матеріалу про народний календар. Відтворення обрядових дій при початку збирання лікарських рослин у день Симона Зилота.

1.11. Усна народна творчість (10 год.)

Поняття « фольклор». Відображення у творах фольклору історичних подій, явищ суспільного та громадського життя, родинних стосунків та духовної діяльності людини. Жанри фольклору. Народна драма вертеп.

Традиційний для Мелітопольщини фольклор Різдвяного Святвечора, Різдва Христового, Щедрого вечора: дівоча «Меланка». Персонажі.

Фольклор осіннього, зимового, весняного та літнього циклів свят.

Практичні заняття: Збирання і вивчення фольклору календарних та родинних свят. Відтворення місцевих традицій колядування. Збирання у рідному краї зразків фольклору всіх жанрів. Вивчення і відтворення.

1.12. Топоніміка (2 год.)

Термін «топоніміка». Фактори, які впливають на утворення топонімів. Принципи фіксації топонімів. Найдавнішими є гідроніми.

Практичні заняття: Вивчення географічних назв на території материкової Таврії.

1.13. Народне образотворче мистецтво (33 год.)

Суттєві риси народного образотворчого мистецтва Зв'язок призначення, декору, матеріалу, конструкції, технології. Орнаментика. Глибоке історичне коріння народного образотворчого мистецтва. Умовний поділ культури на матеріальну та духовну. Функціональне та обрядове призначення орнаментованих (у т.ч. тканих) виробів. Килими в обрядах та звичаях українців. Відбиток світогляду стародавніх українців у народних орнаментах. Їх оберегове значення.

Рушники в обрядах та звичаях українців. Регіональні особливості декору. Козацькі рушники.

Вишивання. Матеріали, інструменти. Українські шви. Символічне значення орнаментальних мотивів. Кольори. Вишивка бісером. Писанкарство. Система знаків, кольори. Інструмент. Барвники. Техніка писання. Регіональні особливості.

Мистецтво витинанки.

Народне малярство.

Практичні заняття: Ткання килима на кроснах за копією стародавнього візерунка. Оздоблення хустки вишивкою згідно традиції. Робота з бісером: копіювання старовинних низаних прикрас та вишивок. Освоєння українських рушникових швів. Вишивання великоднього рушничка, сорочки. Малювання способом «петриківки» весільної композиції. Декорування квітами посуду на свячену воду. Писання писанок під спів веснянок-відповідників. Ретельне дослідження писанкових орнаментів Запорозького краю. Збирання різноманітної інформації з українського народного образотворчого мистецтва.

1.14. Підготовка етнографічної експедиції (2 год.)

Етнографічне дослідження півдня Запорізької області. Складання програми пошукової роботи. Визначення переліку тем для дослідження. Розробка маршруту. Підготовка спорядження для польової роботи: фотографування та відеозаписів, замальовок, креслення та ін.

Особлива увага темам: народні знання, поселення та житло, народний одяг, Особливості системи харчування у піст, традиційні транспортні засоби, основні та допоміжні галузі господарства, топоніми Запорізької області.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- основні ознаки української традиційної культури;
- основи світогляду українців;
- зміст календарної та родинної обрядовості, суть її символіки та атрибутики;
- . - складові, які створюють образ традиційної української оселі;
- значення громади в житті українців;
- становище жінки в українській громаді, родині;
- етнографічну термінологію;
- правила ночівель, купання безпеки походів, організації привалів і у природних водоймах, правила пожежної безпеки;
- основні принципи добору і підготовки спорядження, організації харчування;
- як діяти, якщо станеться нещасний випадок і яку долікарську допомогу слід надати.

Вихованці мають вміти :

- відтворювати обрядові дії та фольклор свят, навчити інших;
- провести ознайомчу екскурсію у шкільному музеї «Українська оселя»;
- писати писанки згідно традиції;
- вишивати українськими швами: лічильні шви, ланцюжок, занизування, поверхниця, мережки, з'єднувальні шви;
- при збиранні етнографічної інформації користуватися запитальником;
- робити фото-, аудіо-, відеозаписи;
- пропагувати роботу гуртка;
- брати участь у фольклорних фестивалях, конкурсах, святах і тому подібних заходах;
- орієнтуватися на місцевості за картою чи туристською схемою;
- укладати рюкзак, встановлювати намет, готувати місце для вогнища, розпалювати вогнище типу «курінь», «колодязь»;
- готувати нескладні страви на вогнищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байрак Я.М., Федака П.М. Закарпатський музей народної архітектури і побуту. Путівник. – Ужгород.: Карпати, 1988.
2. Білоус О., Сташук З. Школа писанкарства. – К.: РВЦ КПЦО, 2008.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал, - Полтава: Ред. Газ. «Полтавський вісник», 1994.
4. Великдень в Україні: Нариси про Великодні свята з народними піснями. – К.: Муз. Україна, 1993.
5. Вовк Х.К. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К.: «Велес», 2005.
7. Гавриленко Л.А. Джерело: Посібник з українського народознавства. – Запоріжжя: Просвіта, 2001.
8. Гавриленко Л.А. Криниця: Посібник з українського народознавства. – Запоріжжя: Просвіта, 2003.
9. Гавриленко Л.А., Кокарева І.Г. Край: посібник з українського народознавства. – Запоріжжя: Просвіта, 2001.
10. Гасюк Є.О., Степан М.Г. Художнє вишивання. Альбом. – К.: Вища школа, 1981.
11. Для дому, для сім'ї./ Упорядник Л.О. Шушуріна /. – К.: Реклама, 1981.
12. За горою золотою. Українські народні лічилки. – К.: «Веселка», 1978.
13. Зеленченко П.Б. Українські народні свята. – Харків.: ТОВ «Досуг», 1997.
14. Івановська О.П. Звичаєве право в Україні. Етнографічний аспект. – К.: ТОВ «УВПК ЕксОб», 2002.
15. Кара-Васильєва Т.В. Твори дивосвіту. – К.: Радянська школа, 1984.
16. Квітуче народне мистецтво. Альбом. Упорядник В.А. Маланчук. – Львів, «Каменярь», 1964
17. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – К.: АТ «Обереги», 1994.
18. Клиновецька З. Страви і напитки на Україні. – К.: Час, 1991.
19. Ковальчук О.В. Українське народознавство. Книга для вчителя. – К.: Освіта, 1994.
20. Козацький рушник. Упорядник С. Ігнатченко. Запорізький художній музей. – Запоріжжя. 2003.
21. Колотило К. Збірник вишивок. Альбом. – к.: Мистецтво, 1992.
22. Колядки і щедрівки /Підготовка текстів М. Пилипчак/, - К.: ЗАДРУГА, 2007.
23. Коновал Т.О. Писанкова абетка. – К.: «Світ успіху», 2007.

24. Корицька Г.Р. Витоки (виховні години, свята). – Запоріжжя.: Просвіта, 2004.
25. Крищук М.М. Читанка з народознавства . – Тернопіль.: «Тернопіль», 1993.
26. Крутенко Н.Г. Розповіді про кераміку. – К.: Либідь, 2002.
27. Левчук В.Л. Червоними і чорними нитками. – К.: Реклама, 1986.
28. Литвинець Е.М. Чарівні візерунки. – К.: Рідна школа, 1985.
29. Літопис руський/ Пер. З давньорус. Л.Є.Махновця; Вип. Ред. О.В.Мишанич. – К.: Дніпро, 1989.
30. Майданська С. Христос воскрес.- К., «Купина», 1993.
31. Маковій Г. Затоптаний цвіт. – К.: «Український письменник», 1993.
32. Максимович Михайло. Дні та місяці українського селянина. – К; Обереги. 2002.
33. Мамчур Ф.І., Гладун Я.Д. Лікарські рослини на присадибній ділянці. – К.: Урожай. 1989.
34. Манько Віра, Українська народна писанка, Львів, монастир Свято-Іванівська Лавра4 Видавничий відділ «Свічадо», 2005.
35. Марина . Зоя.. Начала. – К.: ФАДА, ЛТД. – 2003.
36. Митрополит Іларіон, Дохристиянські вірування українського народу. – К.: АТ «Обереги», 1994.
37. Мицик Ю.А., Стороженко І.С., Плохій С.М. та ін. «Тіі слави козацької повік не забудем», видавництво «Промінь», Дніпропетровськ, 1989.
38. Народи Північного Приазов'я (етнічний склад та особливості побутової культури). – Запоріжжя, Просвіта, 1997.
39. Народне мистецтво. Журнал. – К. «Такі справи» №2, 1997.
40. Народне мистецтво. Журнал. – К. «Такі справи» №№ 1-2, 1999.
41. Народне мистецтво. Журнал. – К. «Такі справи» №№ 3-4, 1999.
42. Народне мистецтво. Журнал. – К. «Такі справи» №№ 3-4, 2001.
43. Народне мистецтво. Журнал. – К. «Такі справи» №№ 1-2, 2002.
44. Народне мистецтво. Журнал, - К. «Такі справи» №№ 1-2, 2003.
45. Народне мистецтво. Журнал. – К. «Такі справи» №№ 1-2, 2004.
46. Народне мистецтво. Журнал. – К. «Такі справи» №№ 3-4, 2004.
47. Народний календар на 1992 рік. – К.: Преса України.
48. Народний календар на 1993 рік. – К.: Преса України.
49. Народний календар на 1995 рік. – К.: Преса України.
50. Народний календар на 1998 рік. – К.: Преса України.
51. Неживий О.І., Ужченко В.Д. Дидактичний матеріал з народознавства на уроках української мови. – К.: Освіта, 1995.
52. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. – К.: АТ «Обереги», 1993.
53. Нікітіна М. Чарівні сніжинки з паперу. «Клуб сімейного дозвілля». – Харків, 2013.
54. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюму. – К.: Либідь, 1996.
55. Огієнко Іван. Українська культура, - К.: «Довіра», 1992.

56. Перлини української народної пісні. Пісенник. – К.: «Музична Україна», 1989.
57. Пісенник. Збірник пісень для учнів початкових класів загальноосвітньої школи/ А.С.Житкевич. – Тернопіль. Підручники і посібники. 2002.
58. Православні Богослужіння, Таїнства та звичаї. – К.: УПЦ КП. 1997.
59. Прикрась свій дім/ Л.П.Гура, Л.Є.Жоголь, Н.М.Ісупова та ін. – К.: «Техніка», 1988.
60. Сапіга В.К. Українські народні свята та звичаї. – К.: Т-во «Знання» України, 1993.
61. Свид С.П., Проців В.І. Художні техніки. – К.: «Радянська школа», 1977.
62. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Словни-довідник. – К.: «Наукова думка», 1986.
63. Скуратівський В. Вінець, видавництво УСГА, - К.: 1994.
64. Скуратівський В. Місяцелік. Український народний календар. – К.б Мистецтво, 1992.
65. Смолянський Б.Л., Григоров Ю.Г. Релігія і харчування. – К.: Здоров'я, 1995.
66. Стамеров К.К. Нариси з історії костюмів. – К.: «Мистецтво», 1978.
67. Сто улюблених пісень/ Упорядник І.І.Осташ. – К.: «Музична Україна», 1992.
68. Супруненко В.П. Народина: Витоки нації, вірування, звичаї та побут українців. – Запоріжжя: МП «Берегиня» - СП «ФА ЄЗ», 1993.
69. Супруненко В.П. Народознавчий запитальник. – Мелітополь: ТОВ «НК», 1994.
70. Сушко К. Віщий степ. – Запоріжжя: «Поліграф», 2004.
71. Українська вишивка. Альбом/ Упорядник Т. Кара-Васильєва. – К.: Мистецтво, 1993.
72. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К.:Либідь, 1993.
73. Українська минувщина: ілюстрований етнографічний довідник/ А.П.Пономарьов, Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін. – К.: Либідь, 1994.
74. Українська сорочка. Хрестикова техніка, лиштва, вирізування, виколювання, коса гладь: Альбом/ Кара-Васильєва, Тетяна. – К.: Томіріс, 1994.
75. Українське народознавство. Навч. посібник / За редакцією С.П.Павлюка, Г.Й.Горинь, Р.Ф.Кирчіва.- Львів, «Фенікс», 1994.
76. Українські замовляння./ Упорядник Н.М.Москаленко. – К.: Дніпро, 1993.
77. Українські ліричні пісні. – К.: Вид. «Музична Україна», 1993.
78. Українські прислів'я та приказки. – К.: Т-во «Знання» України, 1992.
79. Федущак М. Прикрашання квітами – квітчання. – Івано-Франківськ.: Лілея – НВ, 2004.

80. Фольклорна веселка. Пісенник/ Упорядник К.М.Луганська. – К.: Музична Україна, 1990.
81. Хліб наш насущний: використання хліба в українських обрядах та звичаях./ Упорядники: Микола Ткач, Надія Данилевська. – К.: Укр. Центр духовної культури, 2003.
82. Цюриць С. А вже недалечко червоне яєчко. – Луцьк. «Надстир'я», 1993.
82. Шаповал І.М. В пошуках скарбів. -0 К.: Дніпро, 1965.
83. Шевченко Є.І. Народна деревообробка в Україні. – К.: Артанія, 1997.
84. Шевченко Є.І. Українська народна тканина. – К.: Артанія, 1999.
85. Шевченко Т.Г. Кобзар. – С.-Петербург. Книгопечатня Шмидт, 1908.
86. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. – К.: Наукова думка, 1990.
87. Герасимчук А., Ханевская Н. Учись вирізувати, изд. ЦК ВЛКСМ «Молодая гвардия», -М., 1956.
88. Джигурда- Литвінець Э.Н. Учительське рукоделиє. –К.: Реклама, 1980.
89. Карманний справочник туриста, / автор-составитель Ю.А.Штюмер. – М.: Профиздат, 1985.
90. Лекарственные растения Украины. Ивашин Д.С., Катина З.Ф., Рыбачук И.З., Бутенко Л.Т., Иванов В.С., Никольская Л.С. – К.: Урожай, 1978.
91. Молоховец Е. Подарок молодым хозяйкам или средство к уменьшению расходов в домашнем хозяйстве. – СПб, 1909.
92. Прот. Александр Мень. Сын Человеческий. FOYER ORIENTAL CHRETIEN, - Bruxelles, 1983.
93. Соколова В.К. Весенне-літні календарні обряди росіян, українців і білорусів. – М.: Наука, 1979.
94. Сто великих українців. – М.: Вече. К. Орфей, 2001.
95. Чубинський П. Календар народних обычаїв і обрядів. – К.: Музична Україна, 1993.

Інтернет-ресурси

1. [DOC] Збірничкопорних конспектів для занять в гуртках пішохідного туризму. Закарпатський центр туризму. Упорядник М.І Тимко.
2. <http://chicagorazom.com/> vidome-I-nevidome-pro-ukrajinsku-hatu.
3. [http:// etnografphy.org.ua/content/ yak-ukrajinci-zahyshchali-svoyih-nemovlyat-oberegi-ta-zaboroni/](http://etnografphy.org.ua/content/yak-ukrajinci-zahyshchali-svoyih-nemovlyat-oberegi-ta-zaboroni/)
4. <http://namodna.com/articles/ukrayinske-namysto-istoriya-riznovidi-simvolika>.
5. http://ostriv.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=3....

6. http://prekrasa_studio.blogspot.in/p/blog-page_25.html.
7. http://www.academia.edu/2901889/_1782_. _arpet_of_1782...
8. http://www.perunica.ru/tradicii/2826_ambroz_ak_ranne...

Рецензія

на навчальну програму гуртка «Українське народознавство»,
початкового та основного рівня I, II та III року навчання

Автор-укладач: Човпило О.В., керівник гуртка

*Центру туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді
Мелітопольської міської ради Запорізької області*

Через вивчення українського народознавства досягається головна освітянська проблема – виховання у дітей самоусвідомлення приналежності до свого народу, потреби зберігати його культурне надбання, відповідальності за майбутнє України.

Складена програма і є кроком для досягнення цієї мети. У програмі передбачено вивчення українського народознавства у невимушеній обстановці гурткових занять та ситуаціях наближених до життєвих.

Програма складена з урахуванням здібностей та обдарувань дітей та їх вікових особливостей стосовно засвоєння навчального матеріалу.

Основою для побудови програми є народно-православний календар, який у свою чергу, є основою української традиційної обрядовості. Саме календар обумовлює послідовність вивчення матеріалу.

Програма розрахована на чотири роки навчання, включає оглядовий курс початкового рівня та цикли занять наступних трьох років основного рівня з поступовим поглибленням вивчення тем та ускладнення практичних занять згідно вікових можливостей вихованців.

Програма передбачає теоретичні та практичні заняття як у приміщенні так і поза ним. При цьому основними є заняття практичні: відтворення обрядів, освоєння народних ремесел та інше.

Значне місце у програмі приділено пошуковій роботі.

Програма включає блок «Пішохідний туризм», вивчаючи основи якого можна організовувати екскурсії та експедиції з активним способом пересування.

До складу програми основного рівня 1 та 2 року навчання включено організацію етнографічних експедицій.

Загалом навчальна програма «Українське народознавство», складена Човпило О.В., відповідає вимогам щодо навчальних програм з цього предмету і може бути використана у навчальних та позашкільних закладах для занять гуртків.

Завідділом Центру еколого-натуралістичної
творчості учнівської молоді Мелітопольської
міської ради Запорізької області

Н.П.Алексєєнко

Підпис Алексєєнко Н.П. підтверджую

Директор ЦЕНТУМ

Т.В.Кот

